

Olena Slobodian är forskare i socialvetenskap vid Humboldtuniversitetet i Berlin och aktiv i ukrainska vänsterorganisationen Sotsialnyi Ruch. Här är en läsvärd uppgörelse med den huvudlösa nyliberala politik som flera av ministrarna i den ukrainska regeringen förespråkar.

Olena Slobodian

De ukrainska nyliberalernas asociala grymhet

Från *Europa Solidaire Sans Frontières* 28 september 2023

Aktuella uttalanden från socialminister Oksana Zjolvitj om att ”förstöra allt socialt” och ”leda ukrainarna bort från deras bekvämlighetszon” har lett till indignerade uttalanden och en våg av kritik. Men det här är långt ifrån första gången som ansvariga företrädare för socialpolitiken offentligt har uttryckt asociala värderingar.

Vad tyder närvaron av personer som Tretjakova¹ och Zjolvitj i regeringen – fel rollbesättning eller en medveten politik som syftar till att diskreditera idéer om samhälllig solidaritet och att helt marginalisera människor i behov av bistånd från samhället?

I ett uttalande vid Global Forum for Sustainable Development påminde Oksana Zjolvitj om hur socialministeriet arbetar med samhället:

”Vi måste bryta upp allt som är samhällligt idag och helt enkelt bygga upp ett nytt socialt kontrakt från grunden som utgör vår statliga socialpolitik. Generellt sett är många medborgare tonåringar i en viss mening: ’Staten är skyldiga oss omsorg och hjälp, men jag kommer inte att delta i min personliga utveckling, mitt personliga liv, jag är inte beredd att ta ansvar.’ Och det är denna filosofi som vi måste bryta ner en gång för alla.”

Zjolvitjs kommentarer om ”bekvämlighetszonen” har särskilt retat upp ukrainarna. Kritikerna undrar med rätta vem bland folket i Ukraina som befinner sig i en bekvämlighetszon efter mer än ett och ett halvt år av fullskaligt krig och flera decennier av underfinansierad socialpolitik. Zjolvitjs uttalande fortsätter den ”goda” traditionen bland ukrainska politiker att infantiliserar biståndsmottagare och dela in samhället i ”ansvariga medborgare” och individualistiska ”tonåringar”. Dessutom har den storskaliga invasionen intensifierat de negativa trenderna i socialpolitiken. Den nyliberala ideologin, som förutsätter att alla problem måste lösas individuellt, av egen kraft, riskerar att förlora i popularitet, även bland ukrainare som står nära dessa idéer.

Den massiva förstörelsen av hem, de massiva fysiska och psykologiska skadorna, de katastrofala ekonomiska konsekvenserna av kriget och flera andra faktorer har i betydande grad utvidgat kretsen av människor som behöver hjälp för att överleva och anpassa sig. Resultatet är att det antal människor som läser minister Zjolvitjs nyliberala predikningar och tankar, ”vad fint det är att vara en värdig representant för medelklassen vid sidan av pensionärer, sjuka och andra parasiter”, snabbt minskar. Men det verkar inte som om ukrainska politiker ännu har förstått att deras ”anarkokapitalistiska” fantasier inte fungerar ihop med de utmaningar som kriget medför och det ständigt ökade beroendet av EU, med dess mindre kannibalistiska sociala struktur.

Förutom kannibalismen visar Zjolvitj en total avsaknad av förståelse för den sociala och historiska grunden för en inkluderande socialpolitik. Fastän olika länder har mycket olika angreppssätt – från de komplicerade privata systemen i Schweiz till de omfattande jämlika systemen i Skandinavien – delar de alla en förståelse för den funktionella betydelsen av en socialpolitik. Det spelar ingen roll vem som är vid makten – konservativa, liberaler eller vänsterkrafter – i länder med väletablerade sociala institutioner har ingen (minst av allt

¹ Parlamentsledamot för Folkets tjänare, president Volodymyr Zelenskijs parti. / Red

socialministern!) råd att förklara som sin avsikt att förstöra det ”sociala”. Ingen har mage att säga att subventioner till föräldrar leder till ”lågkvalitativa barn”, så som Galina Tretjakova, ordförande för Verchovna Radas [parlamentets] socialutskott, gjorde; eller klaga över att folk ”äter för mycket”, som Andrii Reva, Zjolvovitjs föregångare gjorde (när han talade om Tyskland som har ett av de mest generösa socialsystemen). Ingen har mage att göra det, därför att socialpolitiken bevarar vad som sociologer kallar ett samhälleligt sammanhang.

Om Zjolvovitj, Tretjakova eller Reva hade deltagit i nybörjarkursen i sociologi skulle de ha förstått att frågan om hur man bevarar integrationen i samhället var en nyckelfråga för sociologins pionjärer. För Zjolvovitj och deras anhangs räkning vill jag komma med en liten påminnelse nedan.

Med utvecklingen av kapitalistiska samhällsförhållanden uppträdde och utvecklades nya sociala grupper snabbt. En del av dem var av olika skäl oförmögna att integrera sig i samhället och lösa sina problem genom rena marknadsmekanismer. Dessa grupper inkluderade en ny klass av industriarbetare. Dessutom behövde arbetarna hälsoförsäkringar i fall av arbetsplatsolyckor – vilket är orsaken till, och som ett svar på fackföreningsrörelsen, att hälsoförsäkringar blev verklighet i Tyskland. Gamla människor och barn kunde inte heller alltid räkna med hjälp från familjemedlemmar, eftersom de olika generationerna i allt högre grad kom att leva åtskilda och kvinnorna började arbeta. För att undvika ett totalt sammanbrott för samhället under så dramatiska förändringar, introducerades mekanismer för socialt bistånd för att ersätta de försvagade familjebanden och lokala stödfunktioner.

En våg av institutionalisering och expansion av sociala program ägde också rum efter Andra världskriget: efter denna storskaliga katastrof insåg många länder behovet av att integrera alla samhällsmedlemmar. Det är ingen slump att mänskliga rättigheter systematiserades i sin nuvarande form efter Andra världskriget i och med att socioekonomiska rättigheter sågs som lika viktiga som politiska rättigheter. Expansionen av sociala program och garantier är nästan alltid en indikator för samhällets demokratisering, inte för ”lättja”. Varje land har sin egen historia, men alla långvariga och relativt effektiva sociala stödsystem svarar mot grundläggande historiska utmaningar, inte mot förverkligandet av radikala kapitalistiska fantasier.

Varifrån kommer sådana värdefulla specialister som Zjolvovitj och hennes gelikar? Deras retorik är inte specifikt ukrainsk, utan har sina rötter i nyliberalt ekonomiskt tänkande. Dess huvudsakliga kännetecken är en fientlighet mot samhällelig solidaritet och statens sociala funktion, ekonomism (som enbart fokuserar på makroekonomiska indikatorer som BNP), radikal individualism och en uppfattning om marknadskrafterna som grundvalen för samhälleliga relationer. Denna doktrin har länge varit i ropet, men dess praktiska genomförande började på 1970-talet. Margaret Thatcher och Ronald Reagan, antagligen de mest kända uttolkarna av den nyliberala politiken, genomförde sina reformer på 1980-talet. Detta innebär att länderna i väst sedan länge fått erfara de (övervägande negativa) konsekvenserna av nyliberalismen.

Thatcher och Reagan var politiska ledare i Storbritannien och USA, länder som historiskt sett varit kända för att ha mindre generösa socialsystem än de flesta europeiska länder. Den socialpolitiska situationen i Storbritannien och USA är inte så ”rosenröd” som den kanske verkar för Boris Johnsons ukrainska supportrar. Bostadskrisen fortsätter i båda länderna. Sjukvården i Storbritannien står inför en förväntad kollaps – men ukrainska hälsovårdsreformatorer hävdar att detta är det bästa exemplet att följa. Amerikansk hälsovård är ökänt dyr, både för patienterna och för staten. Samtidigt är den mindre tillgänglig än någonsin tidigare för ett land med denna nivå av ekonomisk utveckling. Emellertid har detta i båda länderna lett till motreaktioner: I Storbritannien förekommer strejker och demonstrationer på grund av situationen

för hälsovården, och i USA har man på senare år sett en framgångsrik facklig organisering av lärare.

Nyliberal politik har också gjort sig gällande i andra europeiska länder – exempelvis har det riktats mycket kritik mot politiken för arbetslösa i Frankrike och Tyskland. När det gäller reformerna kring stödsystemen för arbetslösa och marginaliserade människor täcker staten bara de mest grundläggande behoven, snarare än att ta itu med de strukturella orsakerna till arbetslösheten. Eller ett annat exempel från det medicinska området: Tyskland har sedan länge en svår situation när det gäller rekryteringen inom sjukvården, en situation som blev värre under pandemin. Men detta problem har inte gått oförmärkt förbi utan lett till att den unga sjukvårdspersonalen organiserat sig för att slåss för sina rättigheter – vilket redan har inneburit viss framgång.

Alla dessa länder har sina egna socialpolitiska ”liemän” (om än mindre ”vildsinta”) och egna ”zjolvniker” som infantiliserar människor som visar solidaritet. Precis som sina ukrainska motsvarigheter propagerar de falska och populistiska myter om att socialt stöd leder till ”lättja” och ”ansvarslöshet”. Men de är inte tillräckligt populära eller starka för att lyckas ”förstöra allt socialt”, och de har sannerligen inga toppositioner i socialministeriet.

Idag är många ukrainare integrerade i de europeiska socialsystemen. Om vi tar exemplet med ukrainska flyktingar kan vi vara säkra på två saker. För det första, att institutionerna garanterar existensen av generösa mekanismer för socialt stöd, även när europeiska experter vädjar till social egoism och förespråkar nedskärningar i utgifterna för utländska medborgare i det aktuella landet. För det andra, att stöd i krissituationer har inneburit snabbare och bättre integration i samhället, inte till ”ansvarslöshet”. Detta framgår av statistiken kring sysselsättningsgraden bland ukrainska flyktingar, vilken tyvärr ofta används i det ukrainska samhället för att visa att ”ansvarskännande” ukrainska kvinnor inte vill ”leva på bistånd” och därför är mycket bättre än andra flyktingar. Samtidigt ignoreras förstås de förhållanden som flyktingar från andra länder lever under: de intellektuella tänkarna bland Ukrainas nyliberaler förstår inte den roll som det ”sociala” spelar i vad deras landsmän på flykt uppnått.

Det är en öppen fråga varför antisocial, primitiv libertariansk retorik är så förhärskande bland ukrainska tjänstemän och i den allmänna debatten. Det kan finnas flera förklaringar. Exempelvis därför att de politiska och ideologiska striderna ger Tretjakova och andra som henne frikort när det gäller att kalla allt som de inte gillar för ”socialistiskt”. Ukrainas perifera status och beroende av starka länder, vilket försvårar att avvika från den globala trenden av nedskärningar i sociala program och kostnader, kan också spela en roll.

Men inga av dessa argument över tillräckligt övertygande för att offra den samhälleliga solidariteten genom att kopiera de sämsta av de misslyckade modellerna.

När Zjolvnitj försöker ge sina tillrättavisningar en intellektuell skrud och säger att hon vill ”reformera det sociala kontraktet”, förklarar hon inte vad som ska vara grund för detta kontrakt om statens sociala funktion förstörs tack vare hennes insatser och kollegor. De förklarar inte varför de som lämnat landet på grund av kriget ska lämna de fungerande europeiska systemen och återvända till Ukraina efter kriget, där förhållandena ändå kommer att vara svåra och där ”reformatörernas” insatser helt enkelt kan vara människofientliga. Det förklarar inte vilken roll militären och alla krigets offer ska ha i ett ”kontrakt” med staten, som bara vet hur den ska vädja till ”personligt ansvar” för att lösa massornas sociala problem. Enligt Zjolvnitjs scenario och hennes gelikar skulle Ukraina stå inför en katastrofal polarisering av samhället om ”reformatörerna” gjorde eftergifter. Ändå riskerar vi totalt sammanbrott ifall även de som räddar det ukrainska samhället från ockupation inte får något tillbaka för det som de har åstadkommit. Genom att ”förstöra allt socialt” med sitt berömda ”kontrakt”

kommer Zjelnovitj inte bara att förstöra de sociala programmen, utan även möjligheten för en harmonisk existens för det ukrainska samhället.

Översättning från engelska: *Jan Czajkowski*.

Original: <https://europe-solidaire.org/spip.php?article68050>